

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia

Treball de Fi de Grau

Refugiats i refugiades ambientals: una revisió sistemàtica

Autora: Irene Martínez Sanesteban

Tutora: Joana Díaz Pont

Data: 30/09/2020

Grau en: Ciència Política i Gestió Pública

Resum: Aquest treball presenta una revisió sistemàtica de les publicacions actuals sobre les migracions degudes al canvi climàtic. L'objectiu és analitzar els nous desafiaments tècnics, econòmics, socials i polítics per als refugiats climàtics i els països d'acolliment, així com els principals debats conceptuals. El propòsit és destacar i donar continuïtat a les recerques prèvies sobre aquest tema. El text inclou un estat de la qüestió sobre els principals factors climàtics i socials que porten a les persones a emigrar per la força i contra la seva voluntat i discuteix la validesa del terme "refugiats ambiental" segons les concepcions legals i ètiques. S'aborda la importància de la perspectiva de gènere dels articles revisats i s'inclou una compilació de les diferents propostes de polítiques per a superar la crisi dels refugiats climàtics. Aquesta revisió sistemàtica és el punt de partida per a una recerca futura més exhaustiva.

Paraules clau: refugiats climàtics, migrants climàtics, refugiats ambientals, migrants climàtics, migracions forçades, canvi climàtic, revisió sistemàtica, justícia ambiental, governança.

Resumen: Este trabajo presenta una revisión sistemática de las publicaciones actuales sobre las migraciones relacionadas con el cambio climático. El objetivo es analizar los nuevos desafíos técnicos, económicos, sociales y políticos para los refugiados climáticos y para los países de acogida, así como los principales debates conceptuales. El propósito es destacar y dar continuidad a las investigaciones sobre este tema. El texto incluye un estado de la cuestión sobre los principales factores climáticos y sociales que llevan a las personas a migrar por la fuerza y contra su voluntad y discute la validez del término "refugiado ambiental" según las concepciones legales y éticas. Se aborda la importancia de la perspectiva de género de los artículos revisados y se incluye una compilación de las diferentes propuestas de políticas para superar la crisis de los refugiados climáticos. Esta revisión sistemática es el punto de partida para una investigación futura más exhaustiva.

Palabras clave: refugiados climáticos, migrantes climáticos, refugiados ambientales, migrantes ambientales, migraciones forzadas, cambio climático, revisión sistemática, justicia ambiental, gobernanza.

Abstract: This work presents a systematic review of the current literature about migrations due to climate change. The main objective is to analyze the new technical, economic, social, and political challenges for the climate refugees and the host countries, as well as the main conceptual debates. The aim is to highlight and give continuity to previous research about this topic. The text includes a state of art about the main climatic and social factors that lead people to migrate by force and against their will and discusses the validity of the term "environmental refugee" according to legal and ethical conceptions. The importance of the gender perspective of the reviewed articles is addressed and a compilation of the different policy proposals to overcome the climate refugee crisis is included. This systematic review is the starting point for further in-depth research.

Key words: climate refugees, climate migrants, environmental refugees, environmental migrants, forced migrations, climate change, systematic review, environmental justice, governance.

Índex

Introducció i objectius	1
Metodologia	3
Resultats	6
Discussió	
1. Debat jurídic: refugiat/da o migrat/da ambiental?	8
2. Debat sociològic: qui es refugia?	11
3. Debat de gènere: tema central o perifèric?	13
4. Debat polític: quines propostes es donen des de la governança nacional i internacional?	14
Conclusions	17
Bibliografia	20
Annex 1	24

Introducció i objectius

Segons l'*Intergovernmental Panel on Climate Change* (2018) el canvi climàtic produirà en les pròximes dècades un augment en la gravetat i la freqüència de les inundacions, la sequera i altres fenòmens meteorològics extrems. Aquests esdeveniments tindran un efecte global, però afectaran especialment a zones del sud global del planeta que quedaran inhòspites (Høeg and Tulloch 2019; Kolstad et al. 2019), fet que farà augmentar de forma exponencial les migracions com a resposta a les catàstrofes climàtiques (Marino and Lazrus 2015). Aquest escenari crea nous reptes tècnics, econòmics, socials i polítics per a les persones desplaçades i pels països d'acollida (Kolstad et al. 2019). A tot el món, governs, responsables polítics, filòsofs, activistes i acadèmics estan pensant com actuar davant la propera onada de refugiats climàtics (Buxton 2019; Hunter et al. 2017; Sarmiento-Erazo 2018; Weiss 2015), debaten sobre la millor manera d'assignar la responsabilitat de mitigació i adaptació als estats (Eckersley 2015) i sobre la necessitat de crear una estructura internacional específica (Nyambura 2016) per superar la manca de cooperació política i la deficiència institucional dels darrers anys (Buxton 2019; Marino and Lazrus 2015).

Com indica la literatura revisada en aquest treball, el canvi climàtic té un impacte considerable en la migració humana i serà un tema rellevant en la política internacional del segle XXI (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019). En aquest treball, ens centrem en analitzar aquesta nova realitat migratòria: els "refugiats climàtics", un nombre creixent de persones que, a conseqüència del canvi climàtic, es veuen obligades a migrar (Sarmiento-Erazo 2018). Es tracta d'un fenomen poc explorat per les ciències socials i per tant, amb poca evidència empírica (Kelman 2018; Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019), així com marcat per una cobertura mediàtica escassa i sovint esbiaixada respecte a la imatge dels refugiats (Høeg and Tulloch 2019). Sabem que el nombre de refugiats i desplaçats ha augmentat de forma exponencial durant les últimes dues dècades (Kabranian-Melkonian 2015) i, amb això, també la cobertura mediàtica alarmista sobre el canvi climàtic com a "emergència". El ressorgiment del terme "refugiat" pel malestar polític de la crisi migratòria dels últims anys ha calat també en el llenguatge institucional i la investigació acadèmica. De moment, aquest debat queda obert com un tema de justícia

mediambiental, històrica i social, d'ètica i de responsabilitat (Bourlet and Lorin 2018; Ebrahimi and Ossewaarde 2019).

El terme “refugiat” o “refugiada” es refereix a aquella persona que es veu forçada a fugir del seu país per escapar de la guerra, persecució o desastres naturals (Kabranian-Melkonian 2015). En el cas dels refugiats/des ambientals, són aquelles persones obligades a abandonar el seu hàbitat tradicional, de manera temporal o permanent, a causa d'una pertorbació ambiental (canvi físic, químic i/o biològic de l'ecosistema, natural o desencadenat per persones) que posa en perill la seva existència i/o afecta greument la seva qualitat de vida (El Hinnawi 1985; Bourlet and Lorin 2018). Dins del mateix concepte de “refugiat/da ambiental” es conformen multitud d'escenaris i d'opinions que qüestionen i teoritzen les diverses raons per les quals es porta a migrar, i si són les pròpies conseqüències climàtiques -danys agrícoles, salinitat de la terra i de l'aigua, inundacions, erosions fluvials, augment del nivell del mar, esdeveniments meteorològics extrems, sequera, etc.- (Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Puaschunder 2016; Rahaman et al. 2018), o per la combinació d'aquestes amb altres factors socials com: la ineficiència de les estructures governamentals, la pobresa, el creixement de la població i les condicions individuals com l'edat, el gènere, i els desitjos i les capacitats adaptatives de les persones (Høeg and Tulloch 2019; Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019; Sedova and Kalkuhl 2020; Willett and Sears 2020).

Tot i que les dades amb relació al nombre de refugiats/des ambientals encara no són precises ni definitives (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019), les investigacions de les últimes dècades sobre el canvi climàtic indiquen que els desplaçaments forçats podrien ser una de les conseqüències més crítiques i complexes dins la problemàtica de l'emergència climàtica (Marino and Lazrus 2015): s'estima una onada migratòria d'entre 200 i 1.000 milions de persones desplaçades dins i fora de les fronteres fins a l'any 2050 (Bourlet and Lorin 2018; Nyambura 2016; Perumal 2018; Pismennaya et al. 2015; Walelign and Lujala 2020). En aquest escenari, es defensa la tria d'aquest tema: per ser una novetat dins les disciplines de les ciències socials i jurídiques, per la necessitat urgent de formar nous criteris de disseny de polítiques públiques i per espletar l'auge de la cobertura mediàtica sobre el tema.

A continuació es presenta i es justifica la metodologia de recerca. Posteriorment es mostren els resultats quantitatius del treball a mode d'introducció per la discussió de contingut que ve a continuació, on es desenvolupen i s'analitzen quatre debats transversals. Per últim, es troben les últimes reflexions del treball a les conclusions. El present treball té com a objectius: 1) revisar la producció literària més recent respecte als refugiats climàtics; 2) fer un mapatge global de l'estat de la qüestió; 3) generar una classificació coherent dels principals temes tractats en la literatura i/o els de major interès; i 4) analitzar en profunditat, de forma crítica i global, el contingut de la literatura.

Metodologia

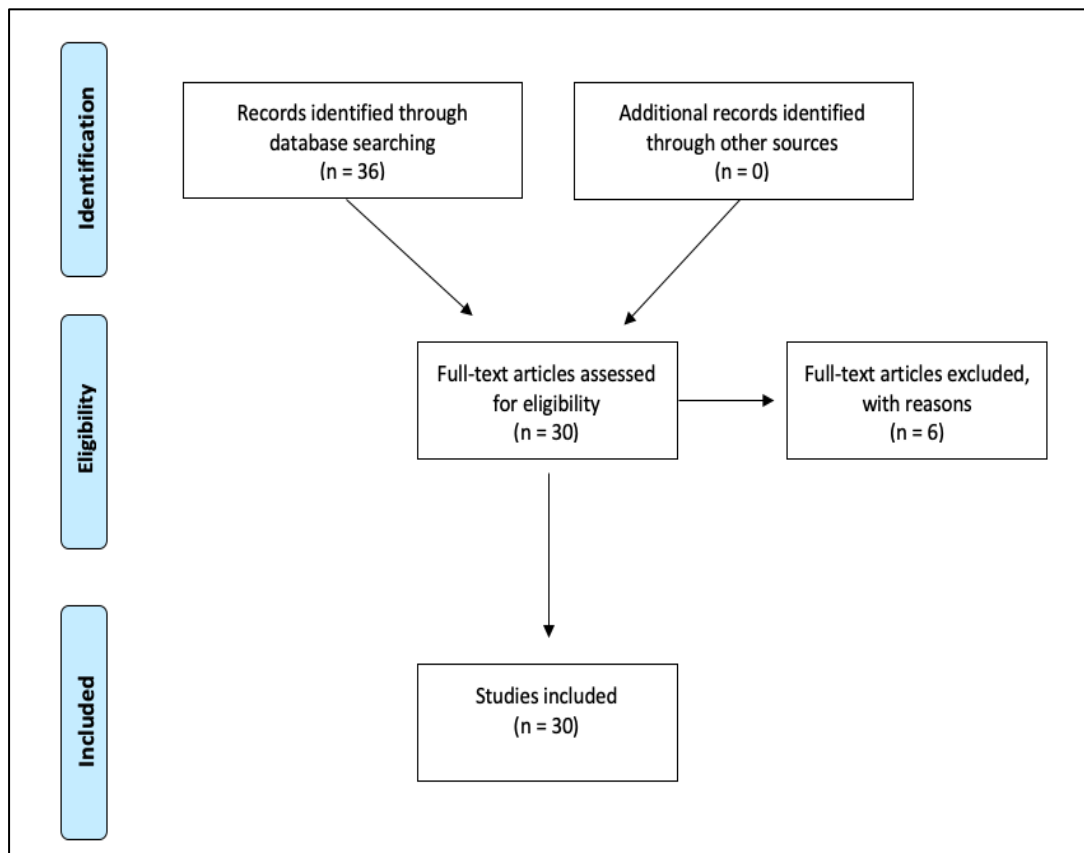
Aquest treball s'ha dut a terme a partir d'una revisió sistemàtica de la literatura més actual (2015-2020) sobre els refugiats i refugiades ambientals. Es pretén així identificar i sintetitzar els estudis més rellevants que tracten aquest tema des de la perspectiva de les ciències socials, les humanitats i l'economia. S'ha considerat oportuna aquesta metodologia per la novetat de la temàtica dins de les ciències socials i, a la vegada, per la seva centralitat als debats actuals. Les revisions sistemàtiques ens permeten elaborar un mapa, un estat de la qüestió rigorós que impulsi el coneixement sobre un tema específic. Faciliten que, quan les conceptualitzacions teòriques siguin més estables i acceptades acadèmicament (Ebrahimi and Ossewaarde 2019), es puguin dur a terme anàlisis més concretes i amb profunditat adaptades a les especificitats de cada context. Un exemple pertinent en aquest punt, i sobre el qual tornarem més endavant, són les tensions en el panorama internacional actual sobre la conceptualització del terme “refugiat/da ambiental” i els seus correlats en els debats jurídics i ètics oberts. Les revisions sistemàtiques permeten reflexionar sobre noves conceptualitzacions i també posar en valor la recerca feta anteriorment, donant-li continuïtat i recorregut. En aquest treball s'aborden algunes discussions diferents de les dels treballs anteriors basats en la revisió sistemàtica de la literatura (Obokata, Veronis, and McLeman 2014), en part per l'evolució dels debats sobre el tema els últims anys, en part perquè s'ha volgut incloure una dimensió sovint no explorada en les revisions sistemàtiques prèvies: la perspectiva de gènere. Pensem que la inclusió d'aquesta dimensió permet una visió més comprensiva d'aquest tema de gran interès social.

Amb el propòsit de desenvolupar adequadament la metodologia del treball, s'ha recorregut a materials addicionals sobre revisions sistemàtiques, com el manual *Systematic Reviews in the Social Sciences. A Practical Guide*. (Petticrew and Roberts 2006) i la guia de la plataforma PRISMA (Moher et al. 2009). Concretament s'han utilitzat dos documents importants de la guia PRISMA: 1) la “*checklist*”, que ha permès crear una estructura científica que ajuda a situar el contingut del treball en els apartats pertinents; i 2) el “diagrama de flux”, que ha permès sintetitzar el procés de tria de literatura per a facilitar, posteriorment, el desenvolupament d'aquest treball. Aquests materials han estat essencials per l'elaboració de la metodologia del treball, tot i que han estat adaptats al context del tema tractat. De fet, el model PRISMA és més utilitzat en ciències de salut i ciències biomèdiques, per la qual cosa s'ha hagut d'adaptar (simplificant i eliminant alguns passos de la guia) a l'àmbit de les ciències socials on la valoració de la noció d'evidència científica, per exemple, és d'un altre ordre.

La cerca del treball s'ha centrat en la base de dades SCOPUS, on s'han cercat els conceptes següents: “*Climate refugees*” OR “*Climate migrants*” OR “*Environmental refugees*” OR “*Environmental migrants*”. La cerca, a més, s'ha limitat a les publicacions dels últims cinc anys (2015-2020), als articles, a les àrees de ciències socials, arts i humanitats i economia, econometria i finances i, per últim, s'ha limitat als documents en llengua anglesa o espanyola. Després de seleccionar aquests criteris d'elegibilitat, el nombre de documents ha sigut de 36. Seguidament s'han descartat 6 articles per no complir els criteris d'elegibilitat: treballs que analitzen moviments migratoris de l'antiguitat, treballs centrats en qüestions arqueològiques, treballs centrats en les migracions climàtiques no-humanes (animals salvatges) o per impossibilitat d'accedir al document del treball. A la *Imatge 1* es pot observar el diagrama de flux.

Hi ha consciència que els criteris de selecció utilitzats no han recollit tota la informació rellevant i existent sobre els refugiats ambientals i que aquesta limitació es podria millorar incorporant més publicacions o afegint altres conceptes (sinònims) claus de cerca. També es posa en relleu el biaix en el contingut de la literatura analitzada, en relació amb la procedència dels articles seleccionats, ja que, com s'analitzarà amb profunditat a l'apartat de Resultats, els països amb més recursos són els que més han publicat, tot i ser els menys afectats per la crisi climàtica (Høeg and Tulloch 2019; Kolstad et al. 2019). No obstant això, es considera que un major nombre d'articles a analitzar seria inoperable a causa de

les dimensions d'aquest treball, el qual es planteja com a punt de partida d'una potencial investigació futura més exhaustiva i representativa.

Imatge 1: Diagrama de flux adaptat al treball. Font: Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PRISMA Group (2009).

Posteriorment al procés de tria dels articles pertinents, s'ha recollit i codificat la següent informació dels articles: 1) dades bibliogràfiques -títols, autors, any de publicació, revistes, país de publicació, etc.-, 2) metodologia utilitzada, 3) tractament o no de les variables de discussió (debat jurídic, debat sociològic, debat de gènere i debat polític). Aquestes dades es poden consultar a l'*Annex 1*.

La taula i el mètode de codificació de la literatura han estat basats en el mètode que s'està duent a terme a l'estudi *Local Indicators of Climate Change Impacts* (LICCI) a l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals on l'autora ha sigut particip en tant que estudiant en pràctiques.

Resultats

Els articles analitzats han utilitzat diversos mètodes d'investigació i, com es pot observar a la *Taula 1*, s'han separat en tres categories: 1) la majoria ha utilitzat un mètode qualitatiu, en total 22 articles; 2) altres han preferit un mètode quantitatiu, en aquest cas només 1; i 3) finalment els que han dut a terme una metodologia combinada, sumant un total de 8. Aquesta mostra reforça la idea que no hi ha prou dades disponibles per a dur a

Qualitatiu	Quantitatiu	Metodologia combinada
Bettini G (2019)	Kolstad I et al. (2019)	Curtis K et al. (2015)
Bourlet M, Lorin M (2019)		Ebrahimi S, Ossewaarde M (2019)
Buchenrieder et al. (2017)		Høeg E, Tulloch C (2018)
Buxton R (2015)		Hunter L et al. (2017)
Byravan S, Rajan S (2018)		Kabranian-Melkonian S (2015)
Eckersley R (2015)		Maretti M et al. (2019)
Farbotko C et al. (2016)		Rahaman M et al. (2018)
Hendrixson A, Hartmann B (2018)		Sedova B, Kalkuhl M (2020)
Kelman I (2018)		
Marino E, Lazrus H (2015)		
Methmann C, Oels A (2015)		
Nyambura R (2017)		
Perumal N (2018)		
Pismennaya et al. (2015)		
Puaschunder J (2017)		
Sakellari M (2019)		
Sarmiento-Eraza J (2018)		
Schwartz S (2019)		
Walelign S, Lujala P (2020)		
Weiss K (2015)		
Willett J, Sears J (2018)		

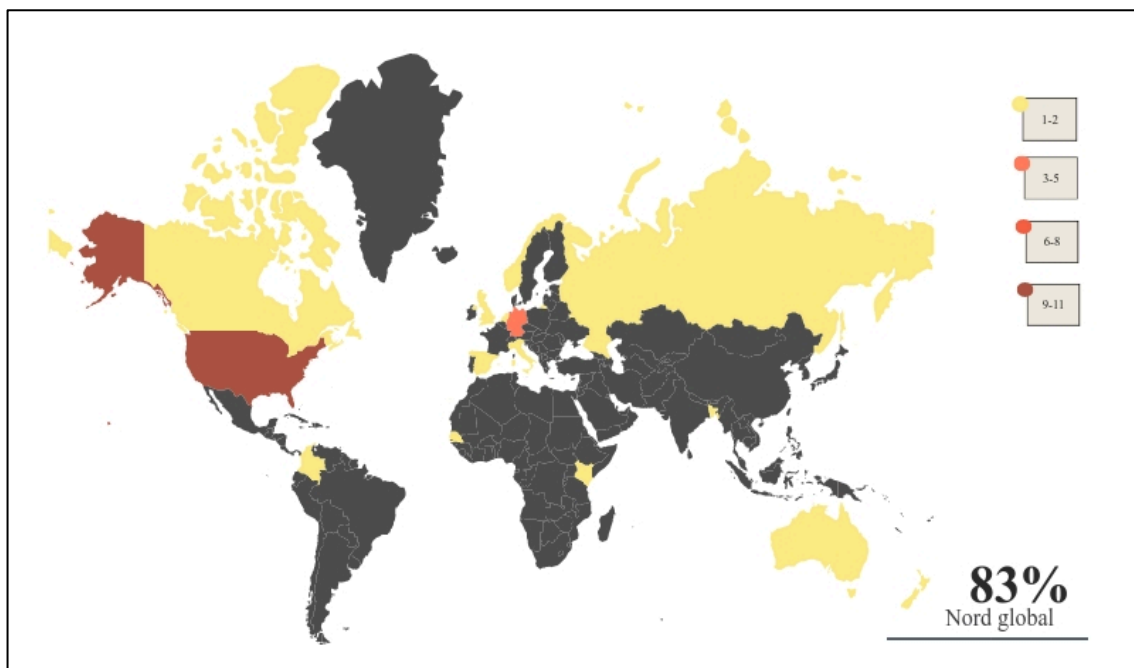
Taula 1. Articles segons la metodologia de recerca utilitzada. Elaboració pròpia.

terme anàlisis purament quantitatives. Es necessiten dades oficials quantificades pels mateixos estats o per les institucions responsables de comptabilitzar qüestions com el nombre de persones desplaçades. És per això que la major part d'articles analitzats desenvolupen una metodologia que treballa en la línia de construir un marc teòric a través de les conceptualitzacions i els debats més importants sobre el tema tractat (en forma d'entrevistes semiestructurades, grups de discussions, observacions, recopilació

d'informació, anàlisi polític, entre d'altres). En el cas de les publicacions que utilitzen una metodologia combinada, són articles que acompanyen l'escassa recerca quantitativa amb valors i reflexions qualitatives.

Si es comptabilitza la producció literària segons el país de publicació (vegeu *Imatge 2*) es pot observar que el país amb major producció literària -amb relació a la totalitat dels articles analitzats- són els Estats Units amb un total d'11 articles. Els Estats Units representa, de fet, més d'un terç de la literatura revisada en aquest treball. El següent país és Alemanya amb un nombre de 3 i, per últim, la resta de països situats en l'interval d'entre 1 i 2 articles: Noruega, Senegal, Regne Unit, Austràlia, Bangladesh, Itàlia, Rússia, Kenya, Canadà, Colòmbia, els Països Baixos, Espanya i Nova Zelanda.

De la totalitat dels articles seleccionats per a desenvolupar aquest treball, els països del nord global representen més del 83% de la producció literària (25 dels 30 articles). Aquest resultat posa en relleu la desigualtat entre els països amb més recursos per a desenvolupar treballs de recerca. Tot i ser els més afectats per la crisi climàtica (Høeg and Tulloch 2019; Kolstad et al. 2019), els països pertanyents als sud global són els que menys han pogut publicar al respecte. Aquestes dades també porten a reflexionar sobre la representativitat del contingut d'aquest treball i acompanyen a fer un plantejament crític de la distribució actual de la literatura.

Imatge 2: Mapa de la producció literària segons països. Elaboració pròpia.

Amb relació al contingut dels articles, s'ha vist convenient recopilar les següents dades a manera d'introduir qüestions que seran desenvolupades en la discussió del treball:

- Més del 86% dels articles mencionen i/o tracten el concepte de “refugiat/da ambiental” (26 articles). Els que no el mencionen ni el tracten utilitzen alternatives com “migracions forçades” o “desplaçaments forçats” per qüestions climàtiques i es considera que, generalment, és per una raó de coherència amb els termes oficials i jurídicament acceptats, ja que com es veurà, “refugiat/da ambiental” no es considera adequat en alguns contextos.
- El mateix percentatge d'articles - tot i que no els mateixos textos - centren tot el contingut del seu treball en la temàtica estudiada, a diferència de la resta (5) que tracten el tema de forma parcial dins d'anàlisis més generals.
- Per últim, cal subratllar que només hi ha 12 articles que tractin o mencionin qüestions de gènere, com és el cas de les desigualtats de les dones en els processos de migració. Dels 12 articles que aborden la qüestió, i que representen un 40%, es pot considerar que només hi ha una anàlisi amb profunditat en la meitat dels casos.

A l'*Annex 1* es poden trobar més dades sobre la literatura analitzada.

Discussió

1. Debat jurídic: refugiat/da o migrat/da ambiental?

S'estima que fins al 2008 es van desplaçar de mitjana més de 25 milions de persones per any al món (Yonetani et al., 2015). El 2010 ja es van desplaçar entre 30 i 60 milions de persones i s'estima que de cara l'any 2050 s'hauran desplaçat entre 100 i 1.000 milions de persones per raons climàtiques (Bourlet and Lorin 2018; Nyambura 2016; Perumal 2018; Pismennaya et al. 2015; Walelign and Lujala 2020). Les narratives populars i dels mitjans de comunicació han anomenat aquest fenomen “refugiats climàtics”, tot i això, dins del vocabulari jurídic i de la governança internacional el concepte “refugiat/da” té un significat molt precís i es prefereix no utilitzar-lo (Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Schwartz 2019).

Alguns dels articles analitzats en aquest treball, coincideixen en la definició de refugiat/da ambiental o climàtic com la d'una persona forçada a travessar les fronteres del seu país a conseqüència dels impactes del canvi climàtic, (Bourlet and Lorin 2018; Høeg and Tulloch 2019; Kabranian-Melkonian 2015; Perumal 2018; Schwartz 2019). Tanmateix, aquesta definició és criticada i reconfigurada contínuament per les convencions institucionals i jurídiques internacionals. Les persones desplaçades es defineixen com a migrants, migrants forçats/des, desplaçats/des forçats/des i/o refugiats/des (Sarmiento-Erazo 2018).

Es consideren “migracions forçades” aquells moviments de persones desplaçades per conflictes, per desastres naturals i ambientals, i desastres químics i nuclears (Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019; Sarmiento-Erazo 2018). Aquestes persones reben un tractament menys favorable en el marc jurídic internacional que els que són considerats refugiats polítics o de guerra, tot i que comparteixen dos denominadors comuns: 1) la no-voluntarietat de migrar i 2) la impossibilitat de continuar la seva vida. I és que la tipologia que se'ls hi atorga a aquestes persones és rellevant per l'efecte que té en la protecció i la inclusió als països d'acollida (Sarmiento-Erazo 2018). Malgrat les diferències en les legislacions de cada país, obtenir l'estatus de refugiat obre l'oportunitat a rebre un millor tracte, millorar les condicions de vida, drets i oportunitats al país de destinació, com treballar, estudiar i continuar desenvolupant la seva vida (Kabranian-Melkonian 2015).

La categoria jurídica de “refugiat/da” va ser definida després de la Segona Guerra Mundial, en la Convenció sobre l'Estatut dels Refugiats de 1951 a Ginebra per l'Agència de l'ONU pels Refugiats (ACNUR) i posteriorment va ser lleugerament modificada en el seu Protocol del 1967 (Bourlet and Lorin 2018; Sarmiento-Erazo 2018). Un “refugiat” es defineix com: aquella persona perseguida, a conseqüència d'una violació dels Drets Humans (per motius d'ètnia, religió, nacionalitat, opinió política o pertinença a un grup social determinat), greus o repetits, i que es veu obligada a migrar. Aquesta definició no contempla la problemàtica ambiental i és aquí on es forja el conflicte per les estructures internacionals vigents: no poden considerar el canvi climàtic com un element que violi els Drets Humans ni de persecució de persones, ja que les amenaces que viuen aquestes persones no són ocasionades per maltracte d'un estat ni d'algú físic i, per tant, no se'ls hi

pot concedir l'estatus de refugiat com a sol·licitant d'asil (Bourlet and Lorin 2018; Høeg and Tulloch 2019; Puaschunder 2016; Sarmiento-Erazo 2018; Schwartz 2019).

En la Convenció sobre Refugiats del 1954 es va crear un mecanisme de dret internacional dissenyat per protegir les persones que fugien per la guerra o persecució, però que tampoc va contemplar els fenòmens climàtics. És per això que jurídicament parlant, actualment, no es pot anomenar refugiats ambientals o climàtics. Però en termes de debat polític i ètic alguns articles es posicionen en reconèixer una categoria específica per aquesta realitat. Consideren que aquestes persones, a la llarga, hauran de necessitar una protecció especial per refugiar-se de forma permanent, ja que l'estat del lloc de procedència no serà habitable. Caldrà, doncs, que se'ls proporcionin drets civils, polítics i econòmics als nous països (Byravan and Rajan 2015). Aquesta idea també és recolzada per multitud d'organitzacions mediambientals i acadèmics compromesos que demanen la seva inclusió en la Convenció de Ginebra (Bourlet and Lorin 2018; Høeg and Tulloch 2019) o, en la seva impossibilitat, la creació d'una "protecció complementària" en la que es contempli que el canvi climàtic podria posar en risc de privació del dret a la vida i incrementar la probabilitat de tortura o de tractes inhumans i cruels; també fragilitza el dret a una alimentació adequada, a no passar gana, a l'aigua potable i a un habitatge digne, entre d'altres drets (Sarmiento-Erazo 2018).

En contrast amb aquesta perspectiva, hi ha altres articles que consideren un greu error utilitzar la definició de refugiat ambiental, ja que expliquen que els investigadors i especialistes més importants sobre les migracions no fan servir aquesta terminologia, sinó d'altres amb menys càrrega política com "migració relacionada amb el clima", "persona transfronterera desplaçada per desastres", "persones desplaçades pel medi ambient" o "migrants climàtics induïts" (Hendrixson and Hartmann 2019; Høeg and Tulloch 2019; Schwartz 2019). Consideren que "refugiat/da ambiental" és un concepte científicament i jurídicament problemàtic. A més, defensen la impossibilitat de predir els patrons de mobilitat i les dimensions de les migracions futures (Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Hendrixson and Hartmann 2019) de forma global i, en conseqüència, demanen polítiques efectives per part dels estats i regions que concordin dins dels marcs normatius de cada zona en comptes de convocar un nou conveni internacional vinculant sobre el desplaçament transfronterer (Høeg and Tulloch 2019).

2. Debat sociològic: qui es refugia?

Com hem comentat anteriorment, l'evidència empírica amb relació als refugiats/des ambientals és escassa i ambigua, és per això que qualsevol intent de generalitzar suposa un repte d'especial complexitat. I és que els refugiats ambientals són aquell “quelcom” que fa tangible i visible el fenomen del canvi climàtic percebut com a “abstracte” per a alguns (Bettini 2019) i “una dolorosa realitat viscuda” per altres (Nyambura 2016). Dins del mateix concepte de “refugiat/da ambiental” es conformen multitud d'escenaris i cadascun amb les seves especificitats. A més d'opinions i discursos diversos presentats en els mitjans de comunicació que donen una representació descontextualitzada i estereotipada dels refugiats i refugiades ambientals, vistos com a víctimes, com a amenaces a la seguretat nacional, com a activistes, com a resilients o directament com a abstraccions (Høeg and Tulloch 2019; Methmann and Oels 2015; Sakellari 2019). En aquest apartat es presentarà l'anàlisi sobre qui són els refugiats ambientals i les principals raons per què migren.

Hi ha tres grans tipus de migracions per raons climàtiques: 1) la que es desenvolupa d'un entorn rural a un altre rural, 2) les migracions internes dins d'un mateix estat i, per últim, 3) les migracions internacionals (Sarmiento-Eraza 2018; Sedova and Kalkuhl 2020). Per altra banda, les migracions poden ser permanents, temporals, estacionals o circulars (Willett and Sears 2020). A més, les migracions es duen a terme de forma individual, familiar o inclús d'una comunitat sencera. En aquest últim cas solen estar restablertes com a resposta a fenòmens naturals relacionats amb el canvi climàtic o bé perquè hi ha expectatives de què esdevingui alguna transformació en les condicions de vida (Hunter et al. 2017; Walelign and Lujala 2020).

El tipus de migració més recurrent és la interna dins del mateix país (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019) i de curta distància (Curtis, Fussell, and DeWaard 2015), específicament el d'una zona rural a una altra zona rural propera, a diferència de la migració internacional que cada vegada és més reduïda, ja que suposa una inversió molt més important. Per altra banda, la migració de les zones rurals a les grans ciutats s'associa amb la cerca d'una major prosperitat, estabilitat i menys risc de canvis climàtics (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019; Sedova and Kalkuhl 2020) i de

deficiències en la qualitat i quantitat dels actius naturals (Willett and Sears 2020). En les migracions internes, a més de traslladar-se a distàncies relativament curtes, també es dona en espais on les persones tenen vincles de parentiu i/o afectius. Es tracta de moviments poblacionals que faciliten un intercanvi del capital humà, social i cultural i que generalment són temporals i estacionals (Curtis, Fussell, and DeWaard 2015).

En diversos articles revisats es menciona la complicació a l'hora de comptabilitzar les migracions i de classificar-les, ja que la mateixa naturalesa d'aquestes sol ser fruit d'una interacció entre diferents factors. Les raons per les quals es decideix migrar solen ser no només per les mateixes conseqüències climàtiques (danys agrícoles, salinitat de la terra i de l'aigua, inundacions, erosions fluvials, augment del nivell del mar, esdeveniments meteorològics extrems, sequera, etc.) (Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Puauschunder 2016; Rahaman et al. 2018), sinó per la combinació d'aquestes amb altres factors polítics i socials (Høeg and Tulloch 2019; Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019; Sedova and Kalkuhl 2020; Willett and Sears 2020), a més de les situacions que deriven de conflictes violents i emergència humanitària (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019). Addicionalment, trobem un altre debat, el de crear tipologies de persones refugiades o no, ja que alguns autors consideren que establir una classificació interna és una forma de conduir a un tracte diferencial, prioritzant uns per sobre dels altres (Buxton 2019).

Les crisis lentes -com l'augment del nivell del mar o la desertització a causa de la sequera- solen anar de la mà de tensions econòmiques, fet que a nivell pràctic crea una dificultat per definir els motius exactes del desplaçament (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019; Weiss 2015). En aquesta mateixa línia s'afegeix la idea que els desplaçaments forçats i les migracions voluntàries no són fàcilment diferenciables, ja que són decisions complexes preses per individus, famílies o comunitats en resposta a discursos de risc, al deteriorament de les llars i infraestructures i de les pressions econòmiques i socials com una de les formes d'adaptació i/o prevenció al canvi climàtic (Høeg and Tulloch 2019; Marino and Lazrus 2015). Aquesta visió argumenta que, especialment si la degradació ambiental és un factor contributiu i no el principal, és qüestionable classificar-la com a migració ambiental (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019). A més, considera que no és útil buscar formes de migració purament ambientals, ja que el veritable desafiament

és entendre la complexitat de la intersecció entre les raons que condueixen a migrar per a poder dur a terme intervencions adequades (Willett and Sears 2020) i integrals.

Tot i això, en alguns estudis es defensa que els perfils de les persones que migren són diversos i, per tant, són els xocs meteorològics els que realment alteren els mecanismes de migració i no el perfil de les mateixes persones migrades (Sedova and Kalkuhl 2020). Aquesta perspectiva defensa que els desastres i els resultats dels desastres són circumstàncies construïdes socialment, que s'expressen quan els esdeveniments ecològics exposen les vulnerabilitats socioeconòmiques ja existents. D'aquesta manera, s'espera que les poblacions més vulnerables pateixin d'una manera més significativa els efectes del canvi climàtic (Marino and Lazrus 2015). Aquesta perspectiva també defensa que el procés de migració i d'abandonament del lloc d'origen i les llars és un procés evident i estrictament no voluntari (Sarmiento-Erazo 2018). En tot cas, les diferents visions coincideixen en la complexitat d'aquesta situació i amb la visió d'un escenari multicapa on interaccionen diversos esdeveniments i pressions (Høeg and Tulloch 2019; Marino and Lazrus 2015).

3. Debat de gènere: tema central o perifèric?

Alguns dels estudis tracten la qüestió de gènere i analitzen com afecten de forma diferenciada els processos migratoris per qüestions climàtiques als homes i a les dones. S'observa, que pràcticament tots els articles tracten la perspectiva de gènere com un tema secundari o com una variable de diferenciació social que interacciona amb el canvi climàtic, però no li donen una especial centralitat (Bettini 2019; Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019; Walelign and Lujala 2020). D'altres, des d'una visió crítica defensen com s'ignoren els problemes de gènere existents o com simplement es presenten les dones vulnerables i "víctimes innocents" d'aquests fenòmens (Høeg and Tulloch 2019). També defensen la complexitat de les relacions de poder desiguals existents (Nyambura 2016; Rahaman et al. 2018; Farbotko, Stratford, and Lazrus 2016) i rellevants en el procés social de la migració (Hunter et al. 2017).

Els membres de la família que més migren són els homes (Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Willett and Sears 2020), especialment en migracions internacionals (Hunter et al.

2017). Aquest fet condueix a una major vulnerabilitat per les dones i pels infants de la família que es queden en el país d'origen i han de mantenir la pobresa i escassa productivitat agrícola (Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Hunter et al. 2017). Hi ha, però, excepcions com el cas de l'Índia, on es calcula que hi ha més dones migrades per qüestions climàtiques que homes - un 17% amb relació a un 9% (Sedova and Kalkuhl 2020) respectivament - o l'Equador (Hunter et al. 2017). Les dades d'aquests dos països estan motivades per l'evitació de matrimonis forçats i també per situacions de violacions, menysteniments, vulneració de la dignitat personal i altres problemes socials (Rahaman et al. 2018). Els articles també observen una tendència a l'alça en les migracions de les dones joves que es desplacen a la recerca d'oportunitats i per obtenir llibertat fora de la precarietat rural (Hunter et al. 2017).

Alguns articles demostren que les famílies amb un nivell d'estudis més alt són més propenses a migrar, especialment quan la comunitat té una elevada proporció de dones amb una bona educació (Ebrahimi and Ossewaarde 2019). De fet, l'edat i l'educació tendeixen a predir els fluxos migratoris: més temporals pels homes i més permanents per les dones que estan associats a canvis transversals en l'estructura familiar (Hunter et al. 2017). A més, demostren que després de passar per un procés migratori, indicadors com la igualtat de gènere o les baixes taxes de pobresa són representatives d'una bona qualitat de vida de les persones i una bona integració en la comunitat (Walelign and Lujala 2020).

4. Debat polític: quines propostes es donen des de la governança nacional i internacional?

A tot el món, governs i responsables polítics estan pensant com actuar davant la propera onada de refugiats climàtics (Buxton 2019; Hunter et al. 2017; Sarmiento-Eraza 2018; Weiss 2015), és per això que en aquest apartat s'analitzaran qüestions com: la gestió i responsabilitat de la governabilitat, la inseguretat, la confiança en les institucions, la resolució de conflictes i les propostes de polítiques públiques per a superar situacions de crisi relacionades amb les migracions forçades per qüestions climàtiques. Els experts i expertes en polítiques consideren que els governs són els principals actors en el desenvolupament de polítiques per evitar que la gent pateixi de pobresa, i en conseqüència migri. Demanen així responsabilitat i noves polítiques climàtiques per protegir la

humanitat (Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Eckersley 2015), especialment en èpoques d'estress ambiental (Willett and Sears 2020).

La migració dins i fora dels països està sustentada per sistemes de governança que avui en dia generen desigualtats en la política global. Aquesta crisi en la governança ha estat associada, per alguns autors, al canvi climàtic com a causa (Ebrahimi and Ossewaarde 2019; Sarmiento-Erazo 2018) o a conseqüència de conflictes ètnics, socioeconòmics i de mala governança preexistents (Sarmiento-Erazo 2018), com és el cas d'Europa on convergeixen grans fluxos de refugiats que fugen de pressions sociopolítiques agreujades per l'escassetat ambiental (Hunter et al. 2017). Tot i això, aquestes afirmacions creen controvèrsia a la literatura, ja que no tots els articles consideren que les migracions provoquen o agreugen nous brots de conflicte. De fet, en alguns casos no sembla que el canvi climàtic tingui un paper central en la intensificació del conflicte, més enllà d'alguns casos esporàdics (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019), a més de potenciar la idea que els refugiats climàtics són una amenaça substancial per a la seguretat (Hendrixson and Hartmann 2019). Amb el que sí que coincideixen és amb la idea que cada vegada més individus cauran en una pobresa induïda pel canvi climàtic (Curtis, Fussell, and DeWaard 2015; Sarmiento-Erazo 2018).

Les tendències indiquen que hi ha una necessitat urgent d'abordar la protecció dels Drets Humans de les persones refugiades, una comprensió més clara del paper de la migració en el desenvolupament econòmic local i mundial i la sostenibilitat humana (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019). La major part dels articles analitzats constaten que tot i que generalment els governs pretenen prevenir i contenir el desplaçament forçat, no estan brindant mecanismes d'assistència i protecció per aquelles persones desplaçades, ni facilitant la mobilitat com a estratègia d'adaptació al canvi climàtic (Eckersley 2015; Sarmiento-Erazo 2018). Indiquen que no hi ha un disseny institucional coherent que permeti articular-se localment (Sarmiento-Erazo 2018). No obstant això, els governs no estan contemplant de forma suficient el reforç i la dotació de recursos a l'entorn rural, peça central per a la prevenció i gestió del desastre (Sarmiento-Erazo 2018). Tampoc estan considerant, quan la mobilitat és inevitable, elaborar procediments per a la gestió de les persones desplaçades (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019), com proporcionar terrenys on traslladar-se i recursos per donar suport a qualsevol moviment per tal de dur a terme processos de migració amb dignitat (Kelman 2018) que no soscavin

els patrons d'agència i d'autodeterminació (Willett and Sears 2020). Alguns articles demanen que des de la governança es responsabilitzi a les persones la capacitat d'adaptació al canvi climàtic (Maretti, Tontodimamma, and Biermann 2019); tot i que es podria entendre com una forma de traslladar la responsabilitat als propis afectats (Kolstad et al. 2019).

Altres articles demanen que es redissenyin les estructures de governança actuals, especialment les internacionals, per crear-ne de noves que promoguin una “distribució harmoniosa” dels costos del canvi climàtic al llarg del temps (Puaschunder 2016) i investiguen, des d'una reflexió crítica, la naturalesa de la responsabilitat dels estats (Eckersley 2015). Una responsabilitat que es pot materialitzar: 1) en forma de subvencions per part dels governs dels països amb alta contaminació (Perumal 2018) (aquells que no han reduït les emissions de carboni malgrat saber els efectes negatius); o 2) en forma de subministrament de terres a les noves comunitats que han estat desplaçades, entre altres propostes. I és que no tots els estats són igual de responsables del canvi climàtic; de fet, els estats que seran destruïts per l'augment del nivell del mar són els menys responsables de tots (Buxton 2019). Les subvencions, però, són una proposta debatuda dins la literatura analitzada, ja que es considera que té el risc d'entrar dins la categoria de les “falses solucions”, si es presenta en forma de préstecs per projectes privats plens de condicions problemàtiques. Dins d'aquesta categoria també entrarien els projectes de grans infraestructures, com les preses (Nyambura 2016).

Tot i que sembla que la responsabilitat de fer front a aquesta problemàtica s'entén de forma col·lectiva, en la pràctica la major part de la càrrega la solen tenir els estats en desenvolupament, ja que solen ser emissors o estar a prop dels països que generen fluxos de refugiats (Eckersley 2015). Els estats que participen en l'economia global dominant no perceben la responsabilitat com una forma de proporcionar un lloc segur on viure, sinó que l'acollida es veu com una “càrrega” per als recursos d'un estat; una “càrrega” que ha estat normalitzada pels òrgans de govern internacional (Schwartz 2019). Les autores i autors que posen en evidència aquesta problemàtica tenen la intenció de fer “justícia climàtica” globalment, analitzant les àrees més afectades i promovent estratègies per a mitigar de forma pràctica el canvi climàtic i, en conseqüència, les migracions forçades (Puaschunder 2016). Queda obert el debat entre els temes ètics i la justícia climàtica, en particular sobre quina és la millor manera d'assignar la responsabilitat de mitigació i

adaptació als estats (Eckersley 2015). I és que les reparacions no són simples, però són necessàries des de la perspectiva de la justícia i exigeixen d'una acció col·lectiva que la realitat política no ha fet possible fins avui dia (Buxton 2019; Eckersley 2015). Els moviments de base pertanyents a aquesta línia ideològica són conscients que la justícia climàtica representa l'objectiu de governança mundial més desafiant (Puaschunder 2016) i exigeixen solucions reals com l'agroecologia, projectes d'energies renovables distribuïts democràticament i el respecte i reconeixement a la tasca de conservació que fan les comunitats indígenes i locals (Nyambura 2016).

Conclusions

Aquesta revisió sistemàtica ha permès generar un estat de la qüestió sobre el cas de les persones refugiades per qüestions ambientals. Per una banda, amb una anàlisi quantitativa de les dades bibliogràfiques que ha contrastat les metodologies dels articles escollits i ha posat de manifest certes desigualtats, com la procedència de la producció literària o la marginalitat de la perspectiva de gènere. I per altra banda, a través d'una lectura detallada del contingut dels articles, aquest treball ha compilat alguns dels debats més importants amb relació a la problemàtica de les migracions forçades per qüestions climàtiques i ha proposat noves variables per analitzar aquesta qüestió, classificades en: un debat jurídic, un debat sociològic, un debat de gènere i un debat polític.

El debat jurídic sobre la terminologia i l'estatus de les persones que pateixen processos de migració forçada per raons climàtiques queda obert pel dret internacional com un tema de justícia mediambiental i com una qüestió ètica, històrica i social. En aquest treball s'ha exposat la visió d'alguns articles que defensen l'accés a la categoria jurídica de "refugiat" i per tant, a l'ús del terme "refugiat/da ambiental" per la no-voluntarietat d'emigrar i la impossibilitat de continuar amb la seva vida, a més, de la possibilitat a accedir a una millor protecció, un major nivell de vida i una reducció del risc de patir violacions dels Drets Humans. Aquesta perspectiva s'ha contrastat amb la visió d'altres articles que consideren que aquest concepte té una alta càrrega política i és científicament i jurídicament problemàtic per la impossibilitat de predir els patrons de mobilitat.

El debat sociològic posa en relleu la complexitat de definir les raons per les quals aquestes persones migren i també la diversitat dels perfils de les persones que viuen aquests processos. Es posa en contrast, per una banda, les perspectives que defensen que la degradació ambiental és un factor contributiu per prendre la decisió de migrar, i que per tant no és d'utilitat classificar formes de migració purament ambientals; i per altra banda, les que denuncien que les diferències socioeconòmiques afecten la no-voluntarietat d'abandonar el lloc d'origen i la degradació ambiental amplifica les vulnerabilitats socioeconòmiques preexistents.

En el debat de gènere s'observa una certa marginalització en el tractament dels problemes de gènere existents en els processos migratoris. En la literatura analitzada el gènere es manifesta com una variable secundària que interacciona amb el canvi climàtic, però sense cap centralitat, tot i que les dones són les que viuen més vulnerabilitats en el procés de migració. Des d'aquest treball s'encoratja a investigar més minuciosament les desigualtats i les injustícies que pateixen les dones en la producció literària successiva.

Per últim, en el debat polític es formulen diverses qüestions sobre la gestió i la responsabilitat dels governs i les institucions internacionals per a dur a terme solucions i mitigar aquesta problemàtica. Aquest article empara la demanda d'un nou disseny de les estructures internacionals de governança actuals, per tal que s'efectuï la justícia climàtica globalment, es distribueixin les responsabilitats polítiques i econòmiques segons els països més contaminants, i es dugui a terme un procés de reparació.

Donat que els resultats presentats en el treball són fruit d'una revisió bibliogràfica d'articles seleccionats sota paràmetres concrets, no es garanteix que el mètode utilitzat aportï unes dades lliures de biaixos ni imparcialitat. S'afegeix que, aquest treball es presenta com l'inici d'una investigació futura més completa i minuciosa i s'estimula a la proliferació de més estudis que completin el contingut existent.

Agraïments

M'agradaria donar les gràcies a totes les persones que m'han acompanyat i han col·laborat en el procés d'aquest treball. Començant per la meva tutora, la Professora Joana Díaz Pont, per comprendre les dificultats viscudes durant aquest confinament, l'assessorament i el recolzament a l'hora d'aplaçar l'entrega del treball al setembre.

També vull agrair el suport de les companyes i companys, amigues i amics amb qui he compartit aquests anys del grau de Ciència Política i Gestió Pública: Merlina, Marta, Marta, Raiza, Ainhoa, Alán, Jordi, Wafae, Assuès, Pol, Blai i més. Gràcies pels moments i els aprenentatges compartits.

Gràcies a totes les persones que han contribuït amb el seu suport emocional i amb les cures: Montse i Àngel; Irene, Aina, Adrià i Maite; Leticia i Enric; Dores i Xosé.

A les amigues i amics del món: Lucía, Teresa, Irene, Eva, María, Javi, James, Marta, Irina, Mònica, Netta, Marjut, Mine, Celia i Laila.

A les companyes de lluita: Anna, Gina, Andrea, Maria, Laura, Marta, Marta, Martina, Teresa.

I a les companyes dels nous projectes: Marta, Isabel i Elena.

Bibliografia

- Bettini, G. 2019. "And yet It Moves! (Climate) Migration as a Symptom in the Anthropocene." *Mobilities* 14(3): 336–50.
- Bourlet, M., and M. Lorin. 2018. "An Environmental History of Literary Resilience: 'Environmental Refugees' in the Senegal River Valley." *Journal of Postcolonial Writing* 54(6): 821–34.
- Buxton, R. 2019. "Reparative Justice for Climate Refugees." *Philosophy* 94(2): 193–219.
- Byravan, Sujatha, and Sudhir Chella Rajan. 2015. "Sea Level Rise and Climate Change Exiles: A Possible Solution." *Bulletin of the Atomic Scientists* 71(2): 21–28.
- Curtis, K.J., E. Fussell, and J. DeWaard. 2015. "Recovery Migration After Hurricanes Katrina and Rita: Spatial Concentration and Intensification in the Migration System." *Demography* 52(4): 1269–93.
- Ebrahimi, Sanaz Honarmand, and Marinus Ossewaarde. 2019. "Not a Security Issue: How Policy Experts de-Politicize the Climate Change-Migration Nexus." *Social Sciences* 8(7).
- Eckersley, R. 2015. "The Common but Differentiated Responsibilities of States to Assist and Receive 'Climate Refugees.'" *European Journal of Political Theory* 14(4): 481–500.
- El Hinnawi, Essam. 1985. "Environmental Refugees". Nairobi, Kenya. *United Nations Environment Programme*.
- Farbotko, C., E. Stratford, and H. Lazrus. 2016. "Climate Migrants and New Identities? The Geopolitics of Embracing or Rejecting Mobility | Migrants Climatiques et Nouvelles Identités? Les Géopolitiques d'adoption Ou de Rejet de Mobilité | Migrantes Climáticos y Nuevas Identidades? La Geopolítica de Ace." *Social and Cultural Geography* 17(4): 533–52.
- Hendrixson, A., and B. Hartmann. 2019. "Threats and Burdens: Challenging Scarcity-Driven Narratives of 'Overpopulation.'" *Geoforum* 101: 250–59.
- Høeg, E., and C.D. Tulloch. 2019. "Sinking Strangers: Media Representations of Climate Refugees on the BBC and Al Jazeera." *Journal of Communication Inquiry* 43(3):

225–48.

Hunter, Lori M, Stefan Leyk, Galen J Maclaurin, and Raphael Nawrotzki. 2017. 42 Comparative Population Studies *Variation by Geographic Scale in the Migration-Environment Association: Evidence from Rural South Africa*.

Intergovernmental Panel on Climate Change. 2018. “Global Warming of 1.5°C”. Geneva. *Intergovernmental Panel on Climate Change*.

Kabranian-Melkonian, S. 2015. “Ethical Concerns With Refugee Research.” *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 25(7): 714–22.

Kelman, Ilan. 2018. “Islandness within Climate Change Narratives of Small Island Developing States (SIDS).” *Island Studies Journal* 13(1): 149–66.

Kolstad, I. et al. 2019. “Does Changing the Narrative Improve Host Community Attitudes to Climate Migrants? Experimental Evidence from Bangladesh.” *Working Paper - Chr. Michelsen Institute* 2019(3).

Maretti, M., A. Tontodimamma, and P. Biermann. 2019. “Environmental and Climate Migrations: An Overview of Scientific Literature Using a Bibliometric Analysis.” *International Review of Sociology* 29(2): 142–58.

Marino, E., and H. Lazrus. 2015. “Migration or Forced Displacement?: The Complex Choices of Climate Change and Disaster Migrants in Shishmaref Alaska and Nanumea, Tuvalu.” *Human Organization* 74(4): 341–50.

Methmann, C., and A. Oels. 2015. “From ‘Fearing’ to ‘Empowering’ Climate Refugees: Governing Climate-Induced Migration in the Name of Resilience.” *Security Dialogue* 46(1): 51–68.

Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PRISMA Group. 2009. “Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses”. *The PRISMA Statement*.

Nyambura, R. 2016. “In between Rhetoric and the UNFCCC’s Detachment from the Lived Realities of the People on the Frontlines of the Climate Crisis.” *Development (Basingstoke)* 59(3–4): 205–10.

Obokata, Reiko, Luisa Veronis, and Robert McLeman. 2014. “Empirical Research on International Environmental Migration: A Systematic Review.” *Population and Environment* 36(1): 111–35.

- Perumal, Nikita. 2018. “‘The Place Where I Live Is Where I Belong’: Community Perspectives on Climate Change and Climate-Related Migration in the Pacific Island Nation of Vanuatu.” *Island Studies Journal* 13(1): 45–64.
- Petticrew, M, and H Roberts. 2006. Blackwell Publishing *Systematic Reviews in the Social Sciences. A Practical Guide*.
- Pismennaya, Elena E. et al. 2015. “Impact of Climate Change on Migration from Vietnam to Russia as a Factor of Transformation of Geopolitical Relations.” *Mediterranean Journal of Social Sciences* 6(3): 202–7.
- Puaschunder, J.M. 2016. “Mapping Climate in the Twenty-First Century.” *Development (Basingstoke)* 59(3–4): 211–16.
- Rahaman, M.A. et al. 2018. “Health Disorder of Climate Migrants in Khulna City: An Urban Slum Perspective.” *International Migration* 56(5): 42–55.
- Sakellari, M. 2019. “Climate Change and Migration in the UK News Media: How the Story Is Told.” *International Communication Gazette*.
- Sarmiento-Erazo, Juan Pablo. 2018. “Migration for climate change in Colombia: between environmental refugees and economic migrants”.
- Schwartz, S.W. 2019. “Measuring Vulnerability and Deferring Responsibility: Quantifying the Anthropocene.” *Theory, Culture and Society* 36(4): 73–93.
- Sedova, Barbora, and Matthias Kalkuhl. 2020. “Who Are the Climate Migrants and Where Do They Go? Evidence from Rural India.” *World Development* 129.
- Walelign, S.Z., and P. Lujala. 2020. “A Place-Based Framework for Assessing Resettlement Capacity in the Context of Climate Change Induced Displacement.” *Working Paper - Chr. Michelsen Institute* 2020(3).
- Weiss, K.R. 2015. “The Making of a Climate Refugee.” *Foreign Policy* (211).
- Willett, J., and J. Sears. 2020. “Complicating Our Understanding of Environmental Migration and Displacement: The Case of Drought-Related Human Movement in Kenya.” *International Social Work* 63(3): 364–70.
- Yonetani, M., Albuja, S., Bilak, A., Ginnetti, J., Glatz, A.-K., Howard, C., et al. 2015. “Global estimates 2015: People displaced by disasters” (Technical report). Geneva. *Internal Displacement Monitoring Centre, Norwegian Refugee Council*.

Annex 1

Taula 2

Citació	Autors/es	Títol	Revista	País	Llengua
Bettini G	Giovanni Bettini	And yet it moves! (Climate) migration as a symptom in the Anthropocene	Mobilities	United Kingdom	Anglés
Bourlet M Lorin M	Mélanie Bourlet & Marie Lorin	An environmental history of literary resilience: “Environmental refugees” in the Senegal River Valley	Journal of Postcolonial Writing	Senegal	Anglés
Buchenrieder G Mack C Balgah A	Gertrud Buchenrieder, Christina Mack and Azibo Roland Balgah	Human security and the relocation of internally displaced environmental refugees in Cameroon	Refugee Survey Quarterly	Germany	Anglés
Buxton R	REBECCA BUXTON	Reparative justice for climate refugees	Philosophy	United States	Anglés
Byravan S Rajan S	Sujatha Byravan and Sudhir Chella Rajan	Sea level rise and climate change exiles: A possible solution	Bulletin of the Atomic Scientists	United States	Anglés
Curtis K Fussell E DeWaard J	Katherine J. Curtis, Elizabeth Fussell, Jack DeWaard	Recovery Migration After Hurricanes Katrina and Rita: Spatial Concentration and Intensification in the Migration System	Demography	United States	Anglés
Ebrahimi S Ossewaarde M	Sanaz Honarmand Ebrahimi and Marinus Ossewaarde	Not a security issue: How policy experts de-politicize the climate change-migration nexus	Social Sciences	Netherlands	Anglés
Eckersley R	Robyn Eckersley	The common but differentiated responsibilities of states to assist and receive ‘climate refugees’	European Journal of Political Theory	Australia	Anglés
Farbotko C Stratford E Lazrus H	Carol Farbotko, Elaine Stratford & Heather Lazrus	Climate migrants and new identities? The geopolitics of embracing or rejecting mobility	Social and Cultural Geography	Australia	Anglés
Hendrixson A Hartmann B	Anne Hendrixson, Betsy Hartmann	Threats and burdens: Challenging scarcity-driven narratives of “overpopulation”	Geoforum	United States	Anglés
Høeg E Tulloch C	Elida Høeg and Christopher D. Tulloch	Sinking Strangers: Media Representations of	Journal of Communication Inquiry	Spain	Anglés

Hunter L S Maclaurin G Nawrotzki R	Lori M. Hunter, Stefan Leyk, Galen J. Maclaurin, Raphael Nawrotzki, Wayne Twine, Barend F.N. Erasmus, Mark Collinson	Climate Refugees on the BBC and Al Jazeera Variation by Geographic Scale in the Migration-Environment Association: Evidence from Rural South Africa	Comparative Population Studies	United States	Anglés
Kabranian-Melkonian S	Seta Kabranian-Melkonian	Ethical Concerns With Refugee Research	Journal of Human Behavior in the Social Environment	United States	Anglés
Kelman I	Ilan Kelman	Islandness within climate change narratives of small island developing states (SIDS) Does changing the narrative improve host community attitudes to climate migrants? Experimental evidence from Bangladesh	Island Studies Journal	Canada	Anglés
Kolstad I Bezu S Lujala P Mahmud M Wiig A	Ivar Kolstad Sosina Bezu Päivi Lujala Minhaj Mahmud and Arne Wiig	Environmental and climate migrations: an overview of scientific literature using a bibliometric analysis Migration or forced displacement?: The complex choices of climate change and disaster migrants in Shishmaref Alaska and Nanumea, Tuvalu From ‘fearing’ to ‘empowering’ climate refugees: Governing climate-induced migration in the name of resilience	Chr. Michelsen Institute	Bangladesh	Anglés
Maretti M Tontodimamma A Biermann P	Mara Maretti, Alice Tontodimamma & Philipp Biermann	Migration or forced displacement?: The complex choices of climate change and disaster migrants in Shishmaref Alaska and Nanumea, Tuvalu From ‘fearing’ to ‘empowering’ climate refugees: Governing climate-induced migration in the name of resilience	International Review of Sociology	Italy	Anglés
Marino E Lazrus H	Elizabeth Marino and Heather Lazrus	From ‘fearing’ to ‘empowering’ climate refugees: Governing climate-induced migration in the name of resilience	Human Organization	United States	Anglés
Methmann C Oels A	Chris Methmann and Angela Oels	In between rhetoric and the UNFCCC's detachment from the lived realities of the people on the frontlines of the climate crisis “The place where I live is where I belong”: Community perspectives on climate change and climate-related migration in the Pacific island nation of Vanuatu	Security Dialogue	Germany	Anglés
Nyambura R	Ruth Nyambura	Community perspectives on climate change and climate-related migration in the Pacific island nation of Vanuatu	Development (Basingstoke)	Kenya	Anglés
Perumal N	Nikita Perumal	Community perspectives on climate change and climate-related migration in the Pacific island nation of Vanuatu	Island Studies Journal	United States	Anglés

Pismennaya E Karabulatova I Ryazantsev S Luk'Yanets A Manshin R	Elena E. Pismennaya, Irina S. Karabulatova, Sergey V. Ryazantsev, Artem S. Luk'yanets, Roman V. Manshin	Impact of climate change on migration from Vietnam to Russia as a factor of transformation of geopolitical relations	Mediterranean Journal of Social Sciences	Russia	Anglés
Puaschunder J	Julia M. Puaschunder	Mapping climate in the twenty-first century	Development (Basingstoke)	United States	Anglés
Rahaman M Rahman M Bahauddin K Khan S Hassan S	Muhammad Abdur Rahaman, Mohammad Mahbubur Rahman, Khalid Md. Bahauddin, Shakil Khan and Shareful Hassan	Health Disorder of Climate Migrants in Khulna City: An Urban Slum Perspective	International Migration	Bangladesh	Anglés
Sakellari M	Maria Sakellari	Climate change and migration in the UK news media: How the story is told	International Communication Gazette	United Kingdom	Anglés
Sarmiento- Erazo J	Juan Pablo Sarmiento- erazo	MIGRACIÓN POR CAMBIO CLIMÁTICO EN COLOMBIA: ENTRE LOS REFUGIADOS MEDIOAMBIENTALES Y LOS MIGRANTES ECONÓMICOS Measuring Vulnerability and Deferring Responsibility: Quantifying the Anthropocene	Revista Jurídicas	Colombia	Espanyol
Schwartz S	Scott W. Schwartz	Who are the climate migrants and where do they go? Evidence from rural India	Theory, Culture and Society	United States	Anglés
Sedova B Kalkuhl M	Barbora Sedova, Matthias Kalkuhl	A place-based framework for assessing resettlement capacity in the context of climate change induced displacement	World Development	Germany	Anglés
Walelign S Lujala P	Solomon Zena Walelig, Päivi Lujala	The making of a climate refugee	Chr. Michelsen Institute	Norway	Anglés
Weiss K	Kenneth R. Weiss	Complicating our understanding of environmental migration and displacement: The case of drought-related human movement in Kenya	Foreign Policy	New Zealand	Anglés
Willett J Sears J	Jennifer Willett, Jeanelle Sears		International Social Work	United States	Anglés

Dades bibliogràfiques dels articles analitzats.

Taula 3

	“Refugiats ambientals/climàtics” mencionat	Gènere estudiat	Governança i polítiques públiques	Metodologia (codi)*	Refugiats climàtics com a tema principal
	no	sí	no	1	sí
Bourlet M Lorin M	sí	no	sí	1	sí
Buchenrieder G Mack C Balgah A	sí	sí	sí	1	sí
Buxton R	sí	no	no	1	sí
Byravan S Rajan S	sí	sí	sí	1	sí
Curtis K Fussell E DeWaard J	sí	sí	no	1	sí
Ebrahimi S Ossewaarde M	no	no	sí	2	sí
Eckersley R	no	sí	sí	3	sí
Farbotko C Stratford E Lazrus H	sí	no	sí	3	no
Hendrixson A Hartmann B	sí	no	sí	1	sí
Høeg E Tulloch C	sí	sí	no	3	sí
Hunter L Leyk S Maclaurin G Nawrotzki R	sí	no	sí	1	sí
Kabranian-Melkonian S	sí	no	no	1	sí
Kelman I	sí	sí	sí	1	sí
Kolstad I Bezu S Lujala P Mahmud M Wiig A	sí	no	sí	1	sí
Maretti M Tontodimamma A Biermann P	sí	no	sí	1	no
Marino E Lazrus H	sí	no	sí	1	no
Methmann C Oels A	sí	no	sí	1	sí
Nyambura R	sí	no	sí	1	sí
Perumal N	sí	sí	sí	3	sí
Pismennaya E Karabulatova I Ryazantsev S Luk’Yanets A Manshin R	sí	no	sí	3	sí
Puaschunder J	sí	no	sí	1	sí
Rahaman M Rahman M Bahauddin K Khan S Hassan S	sí	no	sí	1	sí
Sakellari M	sí	sí	no	3	sí

Sarmiento-Erazo J	sí	no	sí	1	sí
Schwartz S	sí	no	sí	1	sí
Sedova B Kalkuhl M	sí	sí	sí	1	no
Walelign S Lujala P	sí	sí	sí	3	sí
Weiss K	no	sí	no	3	sí
Willett J Sears J	sí	no	sí	1	sí

***1= Qualitativa 2= Quantitativa 3=Combinada**

Dades codificades segons les variables analitzades